

Recenzja książki Radosława Antonowa *Za wolnością – przeciwko państwu.* *Poglądy współczesnych polskich anarchistów,* Toruń 2012, ss. 315

Nakładem wydawnictwa „Adam Marszałek” w 2012 roku ukazała się książka Radosława Antonowa pt. *Za wolnością – przeciwko państwu. Poglądy współczesnych polskich anarchistów*. Radosław Antonów jest adiunktem w Katedrze Doktryn Politycznych i Prawnych w Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Jego zainteresowania skupiają się na zagadnieniach anarchizmu, terroryzmu i bezpieczeństwa narodowego. Jest autorem m.in. książki *Pod czarnym sztandarem. Anarchizm w Polsce po 1980 roku* (Wrocław 2004) oraz *Anarchista z rozpaczny. Wybór pism* (Kraków 2011) wydanej w ramach Biblioteki Klasyki Polskiej Myśli Politycznej przez Ośrodek Myśli Politycznej, a będącej zbiorem wybranych artykułów, fragmentów broszur Augustyna Wróblewskiego, klasyka polskiej myśli anarchistycznej żyjącego na przełomie XIX i XX wieku.

Książka Radosława Antonowa jest zbiorem publikacji wydanych przez organizacje anarchistyczne i osoby odwołujące się do anarchizmu. Można tu znaleźć artykuły prasowe z takich pism jak „Mać Pariadka” czy „Gazeta An Arche”, ulotki, broszury, manifesty i ankiety, które mogą przybliżyć

czytelnikowi poglądy, zmieniające się trendy i dyskusje prowadzone w obrębie polskiego współczesnego ruchu anarchistycznego. Zgromadzony materiał pozwala zrealizować ten cel. Ramy chronologiczne książki zarysowane są przez wiek zgromadzonych prac, z których najstarszą jest deklaracja ideowa z 1983 roku, a najnowszy jest artykuł prasowy z 2002 roku.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że jest to jedyna tego rodzaju praca dostępna na rynku polskim. W przeciagu ostatnich kilku lat ukazało się kilka wartościowych książek na temat anarchizmu. Za przykład mogą stanowić *Zapomniany prorok rewolucji – szkic o Janie Wacławie Machajskim* (Lublin 2009) autorstwa prof. dr. hab. Lecha Dubela, czy opracowanie pt. *Walka z Wujem Samem. Anarchoindywidualizm w Stanach Zjednoczonych Ameryki w latach 1827–1939* (Warszawa 2012) napisana przez Stefana Sękowskiego. Są to jednak prace, które nie dotyczą współczesnego anarchizmu lub ich zakres tematyki oscyluje wokół ruchu anarchistycznego innego niż polski. Z tego względu praca Radosława Antonowa wypełnia istotną lukę, jaka dotychczas istniała w tym obszarze.

Z informacji uzyskanych od Autora, wynika, że zgromadzenie tak bogatego materiału źródłowego nie było niczym bezproblemowym. W kilku przypadkach osoby, które niegdyś zaangażowały się w działalność ruchu anarchistycznego, obecnie nie przyznaje się tego rozdziału w swoim życiu. Innym problemem, z którym należało się zmierzyć, było dotarcie do części autorów. Ruch anarchistyczny ze względu na swój antypaństwowy charakter i często nielegalną działalność samych anarchistów budził zainteresowanie wielu organów państwowych, co zmuszało autorów czasopism i broszur do posługiwania się pseudonimami czy fałszywymi nazwiskami oraz publikowanie poza oficjalnym obiegiem, co współczesnym badaczom utrudnia do nich dostęp. Ponadto większość materiałów źródłowych była drukowanych i powielanych w połowie lat osiemdziesiątych XX wieku na prymitywnym sprzęcie (niektóre archiwalne pisma wydawano nawet w formie rękopisu), przez co została bezpowrotnie utracona. Część skonfiskowała Służba Bezpieczeństwa, a inne materiały będąc przechowywane w ukryciu, w złych warunkach, są już w dniu dzisiejszym bezpowrotnie utracone. Tak było w przypadku większości numerów wydawanej w Gdańsku na początku lat osiemdziesiątych XX wieku „Gilotyny” czy nieco później ukazującego się „Homka”¹.

1 R. Antonów, *Pod czarnym sztandarem. Anarchizm w Polsce po 1980 roku*, Wrocław 2004, s. 15.

Regułą było, że pisma anarchistyczne wydawane były nieregularnie i w niewielkim nakładzie. Częstokroć nie umieszczano miejsca i daty wydania, brak numeracji stron.

Ciekawostką jest, że choć anarchiści podejmowali istotne i doniosłe kwestie polityczne i społeczno-ekonomiczne, to – jak zauważa Autor – nierzadko traktowali „rzeczywistość w sposób ludyczny, podobnie jak w średniowieczu czynili to wędrowni trubadurzy”². Najlepiej o tym świadczy forma nadawana publikowanym przez siebie czasopismom i broszurom. Pojawiały się teksty pisane w formie „zwiniętych” zdań, które aby odczytać, trzeba obracać jak płytę gramofonową. W przypadku pisma „Nierząd” wydawanego przez Janusza Waluszkę z Gdańska jego egzemplarze składano techniką origami.

Właściwą część pracy poprzedza obszerny wstęp, który może uchodzić za odrębną monografię naukową. Autor opisuje w nim źródła i rozwój klasycznego anarchizmu. Czytelnik otrzymuje analizę poglądów P.J. Prodhona, P. Kropotkina, M. Bakunina i G. Sorela. R. Antonów wyraża słuszną opinię, że nie jest możliwe jednoznaczne wyodrębnienie anarchizmu w jego klasycznej postaci i anarchizmu odrodzonego po II wojnie światowej, określanego również neoanarchizmem. Jeśli próbujemy znaleźć różnice między nimi, dochodzimy do wniosku, że w obu przypadkach była i jest to doktryna, która za najwyższą wartość przyjmuje wolność jednostki, równość społeczną, sprawiedliwość i braterstwo. W tym też zakresie dążenia i postulaty twórców anarchizmu pozostają aktualne i uniwersalne, a z ich sprzeciwem wobec ucisku i dominacji może utożsamiać się wielu członków społeczeństw w początku XXI wieku, którzy nie przyjmowałiby wszystkich idei anarchistycznych jako własne. Odmienności można dostrzec w środkach realizacji tak zarysowanych celów. O ile Bakunin i Kropotkin opowiadali się bezwzględnie za likwidacją państwa, to o stulecie późniejsi anarchiści nie stawiają już tego postulatu tak kategorycznie. Jak twierdzi Autor, ze względu na rozmaite koncepcje likwidacji państwa możemy wyróżnić podstawowe nurty klasycznego anarchizmu. W anarchizmie odrodzonym po II wojnie światowej nie ma tak wyraźnego wyodrębnienia. Kolejna różnica, na którą zwraca uwagę Autor, to zmniejszenie się dysproporcji społecznych w porównaniu z przełomem XIX i XX wieku. Skutkiem tego stanu rzeczy jest brak

2 Idem, *Za wolnością – przeciwko państwu. Poglądy współczesnych polskich anarchistów*, Toruń 2012, s. 32.

radykalizmu znacznej części społeczeństw, co powoduje zmniejszenie się szans na realizację haseł głoszonych przez zwolenników doktryny spod czarnego sztandaru³. Po drugiej II wojnie światowej anarchiści mogli jedynie pozwolić sobie na mniej lub bardziej radykalną formę sprzeciwu wobec polityki państw. Była to przykładowo działalność propagandowa i popularyzatorska. Temu też jest poświęcona książka R. Antonowa.

Struktura pracy jest czytelna i przejrzysta. Podzielona jest na dwie, poprzedzone krótkimi wprowadzeniami, części: Ruch Społeczeństwa Alternatywnego i Federacja Anarchistyczna. Najpierw bowiem powstał Ruch Społeczeństwa Alternatywnego w Gdańsku, a dopiero następnie na fali jego popularności zaczęły powstawać kolejne grupy anarchistyczne. Obie części pracy zostały ponownie podzielone, tym razem według ujęcia przedmiotowego. Pod tym względem metoda ta jest właściwsza niż możliwy do wykorzystania porządek chronologiczny, który dla odbiorcy po raz pierwszy stykającego się z zagadnieniami współczesnego polskiego anarchizmu nie byłby w pełni przyswajalny: nie odzwierciedliłby wewnętrznej dynamiki tego ruchu, dyskusji na określone zagadnienia w jego obrębie. Znajdziemy zatem w każdej części podrozdziały dotyczące programu anarchistycznego, państwa, podatków, policji, wojny itp.

Za szczególną wartość recenzowanej pracy należy uznać umieszczenie w zbiorze materiałów autorów wywodzących się ze środowisk libertariańskich (w tym miejscu pominiemy zagadnienia związane z definiowaniem libertarianizmu i wzajemne relacje między libertarianizmem a anarchokapitalizmem). Istnieje bowiem fundamentalna różnica pomiędzy nurtami anarchizmu akcentującego własność kolektywną (anarchizm o konotacjach lewicowych) a tym odłamem, dla którego priorytetem jest własność indywidualna (anarchokapitalizm). Dla zobrazowania wewnętrznej różnorodności ruchu anarchistycznego Autor słusznie uwzględnił zatem prace m.in. Jacka Sierpińskiego, który nawoływał np. do likwidacji podatków przymusowych czy też zniesienia państwa i zastąpienia go organizacjami ochrony.

Podsumowując, należy przyjąć, że książka Radosława Antonowa jest wartościową publikacją, szczególnie przydatną wszystkim zainteresowanym zagadnieniami współczesnego polskiego anarchizmu.

³ *Ibidem*, s. 21–22.

ISBN 978-83-933222-5-1